

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003

Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата юридичних наук, доцента

Павлової Тетяни Олександрівни

на дисертацію

Бібленка Василя Станіславовича

**«Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові
та компаративістські аспекти»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження. Інтенсивний розвиток сучасних біомедичних технологій, зростання кількості експериментальних досліджень та медичних випробувань на людях, що спостерігаються сьогодні в Україні та у світі, ставлять перед правовою наукою та практикою нові важливі завдання. Одним із найважливіших серед них є забезпечення надійного кримінально-правового захисту осіб, які беруть участь у медико-біологічних і психологічних дослідях, зокрема, чітке регулювання відповідальності за проведення таких дослідів із порушенням встановлених законом процедур. Саме тому дисертаційне дослідження, присвячене кримінально-правовим і компаративістським аспектам незаконного проведення експериментів над людиною, виконане Бібленком Василем Станіславовичем, є надзвичайно актуальним і своєчасним.

Слід підкреслити, що в українській кримінально-правовій науці дотепер бракувало комплексних фундаментальних робіт, які б систематично охоплювали питання кримінально-правового регулювання незаконних медико-біологічних і психологічних дослідів. Дисертація В. С. Бібленка вдало заповнює цю прогалину, оскільки автором вперше здійснено ґрунтовне теоретичне та компаративістське дослідження проблематики незаконних експериментів над людиною. У дисертації автор приділив значну увагу сучасній конституційній та міжнародно-правовій базі захисту прав людини у сфері біомедицини, зокрема, положенням Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації, Конвенції про права людини та біомедицину, а також законодавству окремих провідних європейських країн, що дозволило чітко визначити основні напрями вдосконалення національного кримінального законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу та права Херсонського державного університету «Теорія та практика реформування галузевого законодавства України» (державний реєстраційний номер 0118U006817) як складової наукової теми № 86/16 Південного регіонального центру НАПрН «Актуальні напрямки розвитку юридичної науки для подальшого розвитку регіонів України», затвердженої Президією Національної академії правових наук 18 жовтня 2013 року.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дисертаційна робота є комплексним самостійним дослідженням, яке присвячене незаконному проведенню дослідів над людиною в кримінально-правовому та компаративістському аспектах.

Серед положень, які характеризуються науковою новизною слід відзначити наступні: вперше у вітчизняній науці сформульовано авторське визначення понять «медико-біологічний дослід» та «психологічний дослід»,

які мають не лише теоретичне, але й важливе практичне значення для законотворчої діяльності. Особливо важливим є запропоноване автором визначення медико-біологічного дослідження як регульованої наукової процедури, що передбачає умисне втручання в організм живої людини з метою перевірки наукової гіпотези стосовно профілактики, діагностики, лікування або нових медичних технологій. Запропоновано авторське визначення психологічного дослідження як систематичного, контрольованого методу дослідження, який використовується в галузі психології для спостереження і вивчення розумових процесів і поведінки людини. Заслуговує на підтримку пропозиція дисертанта щодо необхідності доповнення диспозиції статті 142 Кримінального кодексу України словами «ембріон людини», що відповідає сучасним міжнародним стандартам у сфері біоетики та сприяє посиленню захисту прав людини на ранніх стадіях її розвитку.

Заслуговує на увагу позиція дисертанта, що для кваліфікації посягання на життя або здоров'я не мають юридичного значення соціальні характеристики потерпілого, тому для уникнення розбіжностей положень кримінально-правових норм, що знаходяться в II Розділі Особливої частини КК України, запропоновано відповідний розділ Кримінального кодексу України назвати «Злочини проти життя і здоров'я людини».

Обґрунтованою видається також позиція здобувача щодо запровадження окремого розділу, в якому будуть акумулюватися норми-заборони з медичного права, який пропонується назвати «Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я людини у медичній та фармацевтичній сфері».

Слід підтримати позицію здобувача щодо необхідності удосконалення положення ст. 45 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», яка встановлює заборону на проведення науково-дослідних експериментів на ув'язнених, та не бере до уваги обмежувачий зміст української правової норми і залишає за межами кримінально-правової охорони засуджених, які перебувають в місцях виконання покарання у виді арешту, обмеження чи позбавлення волі. Тому дисертантом пропонується

редакційні зміни до ст. 45 Основ законодавства України про охорону здоров'я. Також заслуговують на увагу сформульовані дисертантом пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері медичних досліджень. Зокрема, дисертант пропонує доповнити законодавство нормами щодо обов'язковості інформованої письмової згоди учасників дослідів, скасування застарілих норм статті 45 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», які забороняють проведення таких дослідів на певних категоріях осіб, а також розробити типові положення щодо створення та функціонування етичних комісій при медичних закладах, які б забезпечували контроль за законністю проведення таких дослідів.

Слід підтримати позицію автора, що суб'єктом незаконного проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України) може бути лише спеціальний суб'єкт – особа, яка має відповідну професійну кваліфікацію та право здійснювати медичну або психологічну практику. Водночас обґрунтовано запропоновано ідею про те, що незаконні досліді над людиною, які проводяться особами, що не мають відповідної кваліфікації, мають кваліфікуватися за іншими нормами Кримінального кодексу України, зокрема як умисне заподіяння тілесних ушкоджень.

Слід позитивно оцінити високий рівень компаративістського аналізу, проведеного автором. У роботі розглядається зарубіжне законодавство щодо незаконних медико-біологічних і психологічних дослідів, зокрема досвід таких країн, як Німеччина, Франція, США та інших держав.

Дисертаційна робота містить і ряд інших слушних та аргументованих висновків, пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення вітчизняного профільного та кримінального законодавства.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Дисертаційна робота В. С. Бібленка характеризується належним теоретичним рівнем та представляє собою оригінальну науково-дослідну працю, в якій отримано нові наукові результати, що становлять науковий інтерес та мають вагоме практичне значення.

Сформульовані здобувачем наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими, достовірними, базуються на комплексному аналізі достатньої кількості доктринальних джерел, нормативної бази, у тому числі кримінального законодавства ряду зарубіжних держав тощо. Здобувачем проаналізовано та використано нормативно-правову базу, спеціальні джерела, всього було використано 262 джерела. Досліджені у дисертаційній роботі наукові праці та нормативно-правові акти становлять належне підґрунтя для визначення пропозицій щодо внесення змін у чинне профільне та кримінальне законодавство України.

Емпіричну основу дисертації становлять матеріали практики судів різних країн світу. Окрім цього, було залучено статистичні звіти й огляди судової практики Верховного Суду України, а також огляди й статистичні відомості та довідки Генеральної прокуратури України.

Комплексне та системне дослідження проблем незаконного проведення дослідів над людиною потребувало міждисциплінарного підходу, що передбачало вивчення наукових джерел із суміжних галузей – філософії, логіки, психології, медицини, біології, загальної теорії права, кримінології, міжнародного права. Окрім цього, у процесі роботи було здійснено аналіз енциклопедичних, словникових та інших довідкових матеріалів.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Структура дисертації є логічною, зміст роботи відповідає поставленим меті та завданням. Основні положення дослідження аргументовані, сформульовані чітко та послідовно, на високому науково-теоретичному рівні.

Методологічна база дисертації є достатньо повною та відповідає поставленим автором цілям і завданням. Отримання нових наукових результатів здійснюється завдяки використанню системи загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У роботі використано такі взаємопов'язані методи дослідження як: діалектичний; історико-правовий; порівняльно-правовий; логіко-семантичний; догматичний; метод системного

аналізу. Системне й комплексне застосування обраних методів дослідження забезпечило належний рівень наукової обґрунтованості, сприяло всебічному повному й об'єктивному аналізу предмета дослідження, дозволило досягти внутрішньої логічної узгодженості отриманих результатів, а також підвищило достовірність та практичну цінність сформованих висновків і пропозицій.

У процесі обґрунтування наукових положень, висновків і рекомендацій дисертантом використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних наукових джерел з кримінального права.

З урахуванням викладеного наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи є обґрунтованими, методологічно вірними та переконливими, мають системний, комплексний характер та містять наукову новизну.

Дисертація характеризується також високим рівнем оформлення та стилем викладу матеріалу. Автором чітко структуровано текст, логічно і послідовно викладено аргументи, що дозволяє легко сприймати та аналізувати основні положення дослідження. Робота заснована на широкому колі наукових джерел, національних та міжнародних нормативних актів, що забезпечує її теоретичну глибину та практичну значущість.

Загалом, дисертація В. С. Бібленка є важливим і актуальним внеском у розвиток української кримінально-правової науки. Вона свідчить про значний потенціал для подальших наукових досліджень у цій сфері та має важливе практичне значення для вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науково-дослідній сфері – для подальших наукових досліджень проблем незаконного проведення дослідів над людиною (ст. 142 КК України) та суміжних складів кримінальних правопорушень; б) у правотворчості – для імплементації в процесі законодавчих змін до Кримінального кодексу України; в) у

правозастосовній діяльності – для правильної кваліфікації вчиненого діяння, розмежування складу відповідного злочину від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також підвищенню ефективності заходів із запобігання вчиненню таких правопорушень (Акт упровадження матеріалів дисертаційного дослідження у процес підготовки суддів та працівників апарату Кілійського районного суду Одеської області від 20 серпня 2024 року; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у процесі підготовки працівників Миколаївської обласної прокуратури від 18 квітня 2025 року); г) у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін з кримінального права та кримінології, підготовці навчально-методичних видань, а також у програмах підвищення кваліфікації співробітників органів правосуддя та правоохоронних структур (Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес у Херсонському державному університеті від 10 квітня 2025 року № 03-32/476; Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Вищої школи безпеки внутрішньої в Лодзі (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Wewnętrznego w Łodzi) м. Лодзь, Польща від 2 квітня 2025 року).

Анотація, яку подано українською та англійською мовами, є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження та відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством України.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи достатньо викладені в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження відображено в 9 наукових працях, чотири з яких – у вітчизняних та зарубіжних фахових наукових виданнях; 5 – тез доповідей в збірниках матеріалів наукових конференцій.

Одержані дисертантом результати оприлюднені у достатній кількості публікацій у фахових виданнях з юридичних наук та збірниках тез доповідей

учасників конференцій. Опубліковані праці відображають основні положення дисертаційного дослідження. Можна зробити висновок про оригінальність та самостійність роботи і використання дисертантом власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Дотримання академічної доброчесності. Представлене дисертаційне дослідження виконане В. С. Бібленком самостійно, дисертація являє собою оригінальну працю. Робота пройшла перевірку на академічний плагіат. Ознак плагіату та інших ознак порушення академічної доброчесності не виявлено, а всі використані джерела коректно процитовані та належним чином оформлені.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Дисертаційне дослідження В. С. Бібленка має високий теоретичний рівень та практичне значення. Вказане свідчить, що зміст дисертації в цілому розкриває обрану тему, завдяки чому роботу слід визнати завершеним науковим дослідженням.

Разом із загалом позитивною оцінкою даного дослідження, слід звернути увагу на окремі дискусійні положення, які, на наш погляд, потребують додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту:

1. У дисертації автор детально аналізує міжнародні стандарти в сфері регулювання медико-біологічних і психологічних досліджень на людині, зокрема положення Гельсінської декларації та Конвенції про біомедицину. Проте недостатньо уваги приділено особливостям імплементації цих міжнародних норм у національне законодавство України. Вважаємо, що детальніший аналіз існуючих законодавчих та практичних механізмів імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему значно підвищив би теоретичну та практичну цінність проведеного дослідження.

2. У роботі дисертант запропонував власні визначення медико-біологічного та психологічного дослідів у кримінально-правовому контексті, що, безперечно, є важливим науковим досягненням. Однак автором не було достатньо аргументовано критерії розмежування медико-біологічних і психологічних дослідів від суміжних видів діяльності (наприклад, медичної

практики, психологічного консультування тощо). Вважаємо за доцільне більш глибоко розкрити ці критерії та надати чіткі рекомендації щодо їх застосування в практиці кримінально-правової кваліфікації.

3. Дисертант слушно пропонує посилити кримінально-правовий захист ембріона людини шляхом доповнення статті 142 Кримінального кодексу України відповідними положеннями. Разом із тим, в роботі недостатньо уваги приділено порівняльно-правовому аналізу аналогічних норм у законодавстві країн Європейського Союзу (наприклад, країн Скандинавії), які вже мають значний досвід у цій сфері. Вважаємо, що використання європейського досвіду могло б значно посилити аргументацію автора та зробити його пропозиції більш переконливими і практично обґрунтованими.

4. У дисертації автором обґрунтовано необхідність створення спеціалізованих етичних комісій при медичних закладах для контролю за законністю проведення медичних та психологічних дослідів. Однак у роботі недостатньо висвітлено питання щодо конкретних механізмів функціонування таких комісій, їхнього складу, повноважень, порядку ухвалення рішень, а також механізмів взаємодії з правоохоронними органами при виявленні незаконних дослідів. Вважаємо за доцільне додатково розкрити ці аспекти, що суттєво підвищить практичну цінність рекомендацій дисертанта.

5. Дисертант запропонував вилучити з законодавства України (ст. 45 Закону «Основи законодавства України про охорону здоров'я») застарілі норми, які необґрунтовано обмежують науково-дослідну діяльність. Водночас автор не надав достатньо переконливих аргументів щодо конкретних ризиків і загроз, які можуть виникнути у разі такого вилучення. Вважаємо, що додатковий аналіз можливих негативних наслідків і ризиків, пов'язаних із скасуванням цих положень, був би корисним для підвищення обґрунтованості висновків дисертанта.

6. Дисертаційна робота В. С. Бібленка ґрунтується на широкому використанні порівняльно-правового методу, що є значною перевагою. Разом із тим, у дисертації недостатньо уваги приділено аналізу судової практики

України та країн Європейського Союзу щодо кримінальної відповідальності за незаконне проведення дослідів над людиною. Вважаємо, що більш глибокий аналіз судової практики дозволив би виявити практичні проблеми застосування кримінально-правових норм у цій сфері та запропонувати конкретні шляхи їх вирішення.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують високої наукової цінності дисертації В. С. Бібленка.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження В. С. Бібленка за темою «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти» виконана на високому науковому рівні, містить належне теоретичне обґрунтування та практичне значення у науково-дослідній сфері, у правотворчості, у правозастосовній діяльності, у навчальному процесі. Дисертаційне дослідження має наукову цінність та значення для розвитку вітчизняного кримінального права через наявність розроблених законодавчих пропозицій для удосконалення норм чинного Кримінального кодексу України.

Подана до захисту дисертація містить наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для галузі знань 08 «Право» та підтверджуються документами, які засвідчують впровадження результатів таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

Дисертація «Незаконне проведення дослідів над людиною: кримінально-правові та компаративістські аспекти» є комплексним дослідженням за відповідним напрямом і відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (з наступними змінами та доповненнями), Наказу Міністерства

освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Бібленко Василь Станіславович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент

Тетяна ПАВЛОВА

*Підпис офіційного опонента
доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміна-
лістики Тетяни Павлової засвідчую.
Проректор Зінченко Леонід*

